

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací

*„Tento výstup lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY 4.0 International
(<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode>).“*

Estetika pro kulturní management

doc. PhDr. Miroslav Zelinský, CSc.

Studijní opory pro studenty kombinované formy studia
Studijní program: Arts Management

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OBSAH:

1. Úvod
2. Stručné dějiny estetiky
3. Estetické myšlení
4. Interpretace uměleckého díla
5. Umělecké druhy, instituce a prezentace umění
6. Financování uměleckých činností

Popis předmětu:

Magisterský studijní program: Arts Management

Předmět: Estetika pro kulturní management

Forma studia: kombinovaná

Rozsah výuky: 8 hodin/semestr

Zařazení výuky: 1. ročník/letní semestr

Forma výuky: přednáška

Ukončení: zkouška

Vyučující: doc. PhDr. Miroslav Zelinský, CSc.

1 Úvod

Potřeba seznamovat se zákonitostmi, podobami a účinky uměleckých děl odbornou, neoborovou veřejnost se ukazuje jako stále platná, ba možná v dnešním pragmatickém a na účel zaměřeném světě ještě důležitější. Poznávání světa prostřednictvím umělecké komunikace, přesněji komunikace s uměleckými díly má stejnou relevanci, jako poznávání světa exaktními metodami tzv. tvrdých věd. Vzdělaný svět toto ví a praktikuje, my můžeme být pyšní na to, že ve druhé polovině 20. let minulého století vyhláší T. G. Masaryk ve spise O studiu děl básnických právě toto: „Dílo umělecké je výronem zvláštního poznávání světa i pravím dále, že je to poznávání právě tak samostatné a oprávněné jako poznávání vědecké.“

Předchází tomu ovšem schopnost rozpoznat situaci, kdy se v komunikační situaci s uměleckým dílem ocitám, resp. schopnost rozpoznat umělecké díla jako takové. Tato zdánlivá samozřejmost skončila s nástupem moderního umění na počátku dvacátého století. Od té doby je potřeba přistupovat ke světu umění, určitě pak k některým jeho druhům, žánrům, projevům a podobám s jistou mírou znalostí a nemalou mírou porozumění a vůle k ní. Rozumět umění je první krok mj. také k efektivnímu řízení procesů jeho prezentace, propagace a případného prodeje.

V následujících řádcích se čtenář velmi stručně seznámí s dějinami estetiky a základními osobnostmi oboru. Větší důraz bude kladen na podstatu uměleckého díla a na způsoby estetického myšlení o něm. Seznámí se s teoriemi interpretace, se strukturou řízení uměleckých institucí, možnostmi a způsoby jejich financování. Primárním účelem tohoto textu je tedy propojit bezúčelový svět umělecké tvorby s účelností jeho představování široké veřejnosti.

2 Stručné dějiny estetiky

Myšlení o obecných principech krásy a ošklivosti v jevovém světě je nepochybně velmi starého data. Předmětem estetiky ovšem není pouze pojem krásy, krásna, krásného, resp. v hodnotově obrácených jevech, ale patří sem vše, co se dotýká člověka v okamžiku, kdy se stává účastníkem emocionální a v ní potom přesněji estetické komunikace, kdy vstupuje do estetické situace, tedy situace kontaktu s předmětem, osobou, jevem, které jsou vnímány smyslově a vyvolávají v něm emocionální reakci.

Historii oboru se věnují dějiny estetiky, současností oboru se zabývá teoretická estetika, která dnes vykazuje značnou míru metodologického pluralismu. V našem textu se opíráme především o závěry systémové strukturální estetiky. Každá moderní věda tak má svůj obsah vytčen do dvou os. Vertikální, diachronní, historické, a horizontální, synchronní, tedy teoretické. Obě výkladové osy není možné od sebe zcela oddělit. Záleží vždy na výchozí pozici toho, kdo se oborem zabývá, jaké je jeho tematické zaměření, co chce z hlediska estetiky zkoumat. Vzhledem k našim potřebám se soustředíme především na onu osu synchronní a zároveň si představíme i její praktické souvislosti.

Určitý rozdíl v pojetí krásna a v estetickém myšlení obecně najdeme už v **antické estetice**. Nutno ovšem zdůraznit, že předmětem antického estetického myšlení nebyla sféra umělecké tvorby, ale mnohem širší oblast filozofická. Ranné reflexe v tomto smyslu najdeme u Platóna a Aristotela. První z nich, Platón (428-348 př.n.l.), rozuměl kráse jako pravdě. To, co je pravdivé, je pro něj zároveň i krásné. Umění pak u něj rozhodně nebylo v popředí zájmu, hlavním předmětem jeho myslitelského zaměření byla společnost, budování ideálního státu a výchova občana pro tento stát. Jeho žák Aristoteles (384-322 př.n.l.) už sice netrvá na výchovné funkci umění, ale také počítá s mravním dopadem uměleckého díla na diváka či čtenáře. Plyne z toho nerozlišování odlišných funkcí a tedy i statutu a struktury uměleckých projevů od jiných myšlenkových produktů i artefaktů. Umění zkrátka nemá v této době výlučné postavení. Staří Řekové také vnesli do prostoru reflektování estetických jevů hlavní estetické kategorie: symetrie, harmonie, iluze, půvab. Klíčovou dvojicí pro antickou estetiku je tedy jednota krásy a dobra.

Středověká estetika se věnovala kráse jako vztahu formy a řádu. Hlavním zdrojem, stvořitelem všeho krásného je Bůh. V této době se také rozvíjejí teorie hlavních druhů umění (poezie, hudby, architektury, malířství). Umění je chápáno jako symbolická aktivita, i přesto však převažuje antické hodnocení umělecké tvorby, *ars*, jako *techné*, tedy řemeslné zručnosti. S oddělením obého ve pro-

spěch umělecké tvorby přichází až renesance, která rozvíjí teoretické úvahy o povaze a smyslu tvorby a o tvaru uměleckého díla.

K antickému ideálu se vrací **klasicistické estetika**, která stanovila normy a pravidla pro hodnocení. Je potřeba zdůraznit, že značný vliv na tento návrat k ideálu měly významné archeologické objevy antického světa ve Středomoří (v polovině 18. st. byla odkryta antická města Herculaneum a Pompeje). Těmito pravidly se řídily vznikající akademie jako protiváha univerzitního vzdělání. Na estetiku klasicistní navazuje osvícenská estetika, která se, v souladu s rozvíjejícím se racionálním poznáním, orientuje na procesy, které probíhají v psychice člověka při vnímání umění. Zajímají ji estetické vztahy, jejich kulturní a historický rozměr. Na konci osvětenství se konstituuje estetika v myšlenkových aktivitách Alexandra Gottlieba Baumgartena jako moderní vědecká disciplína. Hovoří o estetice jako o vědě o smyslovém vnímání a smyslovém poznání.

S Baumgartenem přichází období silného německého vlivu v estetice (Immanuel Kant, Johann G. Fichte, Johann W. Goethe, Friedrich W. Schelling, Georg W. F. Hegel). Je to období intenzivního filozofického a estetického kvasu, kdy se kladou otázky po smyslu umění v lidském životě, o roli a postavení génia, o vývoji umění. Buduje se estetika jako systematická disciplína s vlastní terminologií a ve strukturním uspořádání. Konec 19. st. je ve znamení myšlenkových iniciativ, které zkoumají instinkty, intuici, vcítění. Otevírá se prostor pro velkou rozrůzněnost estetických teorií ve století dvacátém. Postupně vznikají a paralelně vedle sebe působí či ve vývojové perspektivě se vzájemně ovlivňují ruská formalistická estetika, marxistická estetika, strukturální estetika, sémiotika, psychoanalytická estetika, existencialistická, receptivní estetika a další dílčí iniciativy, často v návaznosti na konkrétní umělecký druh.

A ještě jednu zakladatelskou iniciativu, ovšem často v systému věd o umění opomíjenou, je potřeba zmínit. Na počátku jsme avizovali, že estetika není oborem, jehož předmětem zkoumání by měly být pouze krása a krásno. V polovině 19. st. přišel Karl Rosenkranz s typicky německou důsledností se systematickou estetikou ošklivosti. Rosenkranz dělí ošklivé do několika kategorií. Zajímá ho ošklivost jako nedokonalost, přírodní ošklivost, duchovní ošklivost, ošklivost v umění. Formuluje ji jako absenci formy: amorfnost, asymetrii, disharmonii. Další kategorií je nesprávnost, stylová a v jednotlivých druzích umění. Dále se pak věnuje kategoriím jako jsou malichernost, slabost, nízkost, obyčejnost, svévole a surovost. Řadu jevů podrobuje zkoumání z hlediska toho, zda vyvolávají odpor, mluví o smrti a prázdnotě, nicotě, ohavnosti, nechutnosti, o zlu, které může být zločinné, strašidelné až ďábelské. Zvláštní prostor pak věnuje karikatuře jako specifickému žánru deformace.

Literatura:

- Tatarkiewicz, W.: Dejiny estetiky, I. Staroveká estetika. Bratislava 1985
Tatarkiewicz, W.: Dejiny estetiky, II. Stredoveká estetika. Bratislava 1988
Tatarkiewicz, W.: Dejiny estetiky, III. Novoveká estetika. Bratislava 1991
Morpurgo-Tagliabue, G.: Současná estetika. Praha 1985
Souriau, É.: Encyklopedie estetiky. Praha 1994
Perniola, M.: Estetika XX. st. Praha 2000
Zuska, V.: Estetika. Úvod do současnosti tradiční disciplíny, Praha 2001
Mistrík, E.: Estetický slovník. Bratislava 2007

3 Estetické myšlení

Lidé odjakživa přistupovali a vlastně dodnes přistupují (aniž by naprostou většinou cítili potřebu tento stav pojmenovat a reflektovat) ke skutečnosti pod zorným úhlem čtyř základních postojů. Při postoji **praktickém** chce člověk na skutečnost kolem sebe působit, zmocňovat se jí a přetvářet ji ve svůj prospěch. Při zaujetí **postoje teoretického** je cílem lidského snažení pochopení principů a zákonitostí fungování skutečnosti, jejích vnitřních, procesů, motivací, důsledků. Zcela jiný cíl stojí před člověkem při zaujetí **postoje magicko-náboženského**. Tehdy se pro něj otevírá skutečnost především v její symbolické rovině s úběžníkem ve smyslově neuchopitelném nadpřirozenu. A konečně při **postoji estetickém** dochází rovněž k chápání estetických jevů jako znaků, symbolů, ale člověk se soustřeďuje především na jev, věc, skutečnost, činnost samotnou. Prostřednictvím komunikace s uměleckým dílem, jeho naslouchání, přijímání, otevírání se mu se pak může tázat na povahu všech věcí a dějů světa, prostřednictvím uměleckého díla se může zmocňovat celého univerza, které je mu při praktickém nebo teoretickém přístupu nedostupné.

Činíme tak prostřednictvím estetického postoje. V něm vycházíme od smyslového vnímání, následného poznávání a uchopování estetických objektů, kdy v silném emočním gestu jsou rozehrávány naše recepční a hodnotící aktivity a stávají se iniciátory zcela specifického smyslového a intuitivního poznání. To je pak v procesu porozumění světu zcela rovnocenným partnerem poznávání racionálního, exaktnímu, vědeckému. Děje se tak prostřednictvím estetického zážitku, který je cílem každé komunikační estetické situace. Detailně problematiku zážitku a kategorii zážitkovosti rozpracovala nitranská škola estetické komunikace v pracích Františka Mika a jeho žáka Lubomíra Plesníka.

Ústředními kategoriemi estetického myšlení, ke kterým se v procesu estetické komunikace vztahujeme, jsou krása, vznešenost, tragično a komično. Nejsou samozřejmě kategoriemi všezahrnujícími, problém estetické komunikace se jimi nevyčerpává, ale spíše začíná a otevírá.

Krásno je vymezeno harmonií, mírou, proporčností. Vznešenost je kategorií rovnováhy a míry, je spojena s důstojností, velikostí, ale také s elegancí a přirozeností. Tragično je intenzivní a vždy vnitřně rozporné a protikladné. Základem je svár mezi povinností a svobodou, snem ve smyslu ideálu, a skutečností, a vždy ústí v katastrofu. Je schopno klást před člověka základní otázky po smyslu a podobách jeho existence, o jeho poslání. Dialekticky vylučující se kategorií je pak komično. To souvisí s porušením vnitřní soudržnosti a harmonie, s rozporem mezi vnitřní a vnější stránkou lidské existence. Není totožné se směšností. Smíchová kultura nabývá svého významu teprve tehdy, odhaluje-li smysl toho, čemu se smějeme. Tato kategorie výrazně formovala především renesanční estetiku v protikladu k předchozí středověké, jež měla smích za nástroj ďáblův.

Dalšími estetickými kategoriemi jsou např. míra, harmonie, vkus, kýč, půvab, nápodoba, ideál, ironie atd. O kategoriích estetiky, které se vztahují k podobám ošklivého, jsme se výše zmiňovali v souvislosti s prací Karla Rosenkranze.

Jednou z aktuálních tendencí je návrat k chápání estetiky nikoliv jen jako vědní disciplíny zabývající se projevy uměleckých činností a samozřejmě také jejich strukturou (mluvíme v tomto smyslu o estetice tance, estetice filmu apod.). Jde také o širší chápání vjemů smyslových i duchovních, které k nám přicházejí z našeho přirozeného světa. Německý estetik Wolfgang Iser mluví v tomto smyslu o protikladu estetiky a anestetika, kdy druhý pojem označuje ztrátu, absenci schopnosti smyslově pociťovat. Anestetika je odvrácenou stranou estetiky.

Samostatnou a velmi frekventovanou kapitolou současných estetických reflexí je problematika kýče. Současná estetika se mu věnuje velmi intenzivně, protože jeho invazivnost do našeho světa je masivní (také díky masovým médiím) a široké publikum má tendence jej přijímat a akceptovat jako autentické umění. Jeho znaky jsou snadná dostupnost, multiplikovatelnost, náhražkovitost, líbivost, podbízivost. Reakcemi pak rychlý, ale prchavý prožitek, sentiment, dojetí.

Literatura:

Welsch, W.: Estetické myslenie. Bratislava 1993

Zima, P.: Literární estetika. Olomouc 1998

Kulka, T.: Umění a kýč. Praha 2000.

Chvatík, K.: Strukturální estetika. Brno 2001
Eco, U. (ed.): Dějiny krásy. Praha 2005
Eco, U. (ed.): Dějiny ošklivosti. Praha 2007
Eco, U.: Skeptikové a těšitelé. Praha 2006
Pospíšil, Z.: Kaleidoskop estetiky. Olomouc 2006
Rosenkranz, K.: Ästhetik des Häßlichen. Stuttgart 2007
Thullerová, G.: Jak je poznáme? Umění a kýč. Praha 2007
Plesník, L. a kol.: Tezaurus estetických výrazových kvalit. Nitra 2008
Vaněk, J.: Způsoby estetického prožívání. Praha 2009

4 Interpretace uměleckého díla

Estetika jako obecná věda o umění pak stojí v základech každé speciální uměnovědy zaměřené na jeden konkrétní umělecký druh. Cílem každého estetického zkoumání je pak ovšem v širokém synchronním i diachronním (viz výše) kontextu porozumění uměleckému dílu, se kterým vstupují do komunikace, které recipují, konzumují, přijímám, které na mě nějak působí, a já se snažím rozumět tomuto porozumění a adekvátně je také pojmenovat, artikulovat. Dvacáté století bylo na nejrůznější přístupy k uměleckému dílu velmi bohaté, po pozitivismu a intuitivismu druhé pol. století devatenáctého se jednoznačně pociťovala potřeba exaktnějšího metodologického a terminologického uchopení tvaru, významu i kontextu díla a s tím souvisí samozřejmě vývoj a organizace interpretačních nástrojů. Není cílem tohoto textu představit všechny myšlenkové impulsy, zmíníme jen ty, které jsou nebo byly podle našeho názoru nejvlivnější, k hlubšímu pochopení zmíněný a k seznámení s dalšími, zde nejmenovanými pak odkazuje doporučená literatura.

Především je v našich podmínkách potřeba citovat velmi vlivné strukturalistické myšlení. Jeho otcem je jeden z nejvlivnějších vědců XX. století, švýcarský lingvista Ferdinand de Saussure, který inspiroval nejen ke strukturním úvahám o jazyce, ale také např. antropologii (Claude Lévi-Strauss). Za své přijal strukturní pohled především ruský jazykovědec Roman Jakobson, od 20. let žijící v Praze, kde spolu s dalšími českými a ruskými badateli spoluzaložil významnou instituci Pražský lingvistický kroužek. Jeho členem byl také estetik Jan Mukařovský, který strukturní myšlení aplikoval v prostoru umění, především slovesného a formuloval tak učení o estetickém objektu. Jeho myšlenky následně po neblahé etapě 50. let rozvinula první generace jeho žáků (Miroslav Červenka, Robert Kalivoda,

Milan Jankovič, Přemysl Blažíček). Základními pojmy strukturální estetiky jsou estetická funkce, norma a hodnota. Funkce zde vystupuje jako vlastnost estetického objektu, která ovšem není zaměřena vně něj, ale soustřeďuje pozornost na objekt samotný. V tomto se liší od tradičního pojetí funkčnosti. Estetická norma je soubor vlastností, podmínek a pravidel, které umožňují hodnotit dílo jako estetické, umělecké a je dobově podmíněná a proměnlivá. Estetická hodnota pak vyjadřuje vztah předmětu s estetickou funkcí k jeho příjemci. Můžeme ji v časovém horizontu strukturovat jako genetickou (v době vzniku díla), vývojovou (jak se proměňovala v průběhu času) a aktuální (v okamžiku současné recepcce).

Dalším důležitým inspiračním impulsem k pochopení uměleckého díla, byť poměrně jednostrannému, byla psychoanalytická teorie představovaná především teoriemi psychiatra Sigmunda Freuda. Jako vlivná se ukázala jeho analýza lidského vědomí, skládajícího se ze tří úrovní, ego, superego a id, tedy vědomí – JÁ, NADJÁ, a podvědomí ID. NADJÁ představuje soubor vrozených, ale také získaných, naučených norem, které nám umožňují většinou bezproblémově fungovat v běžném denním provozu, protože s nimi konfrontujeme naše myšlenkové pochody. V okamžiku, kdy se dostávají do rozporu naše představy s normami, potlačujeme je do podvědomí – ID. Jejich hromadění ústí v běžné „odvětrání“ ve snění, ale třeba také v bdělém snění – fantazírování, v umělecké akci apod. Na tvůrčí úrovni byla psychoanalýza inspirací především pro surrealismus.

Pravděpodobně nejvlivnější metodologické impulsy vnesla do estetiky sémiotika, obecná věda o znacích. Již Aristoteles definoval znak jako smyslově vnímatelný předmět, který odkazuje toho, kdo ho vnímá, k něčemu jinému, na jiný předmět. Její systematické začátky byly položeny na počátku XX. st. již citovaným švýcarským lingvistou Ferdinandem de Saussurem. Spis Kurz obecné lingvistiky z roku 1916 tvoří jeho přednášky, které uspořádali a k vydání připravili po autorově smrti jeho žáci. Základním východiskem je binarita / dvojakost jazykového (nejen) znaku, který je tvořen složkou označující a označovanou. Označující (signifiant) je materiálová podstata znaku, označované pak pojmenovávaným předmětem nebo jevem. Dalším pojmem, který ve svém základě znak nese, semióza, tedy proces, kdy jsou znakům přiřazovány významy, je vlastně zvýznamnění označujícího. Znak lze samozřejmě podle nejrůznějších kritérií členit, dělit a strukturovat. Základní rozdělení je podle narůstající míry abstraktnosti mezi označujícím a označovaným. Tak ikon je znakem, který je založen na bezprostřední podobnosti obou složek. Může jím být např. fotografie, krajinářská, portrétní apod. Ikonickým zobrazením Zlína by tak byla letecká fotografie celého města. Druhým stupněm je index, který už jistou míru abstrakce při interpretaci vyžaduje, protože se jedná o vztah logické souvislosti mezi označujícím a označovaným a k jeho dešifrování je už nutná i jistá znalost kontextu.

V našem zlínském případě by indexem byla fotografie slavné „jednadvacítky“ nebo hotelu Moskva. Ve třetím případě, kdy mluvíme o symbolech a kdy je potřeba být vybaven značnou mírou znalostí při porozumění symbolickému znaku, by to byl městský znak Zlína, tedy zlatá roubená věž s otevřenými vraty na zeleném trávníku a modrém pozadí. K jeho přesnému výkladu je potřeba být vzdělán v oboru historie a heraldiky.

Symbody samy o sobě jsou nejčastějším znakem v našem běžně žitém, ale specificky pak i uměleckém světě. Úplně základně si je dělíme na ostré a neostré. Každý ostrý symbol má pouze a jen jeden význam, ať je to dopravní značka, piktogram městského informačního systému nebo chemický vzorec. Není možné jej vyložit jinak, protože hrozí nedorozumění v některých případech s fatálními následky (zkuste se napít tekutiny s označením H_2SO_4 , kterou považujete z neznalosti za vodu...). Mnohem zajímavější a také mnohem rozsáhlejší je semiosféra symbolů neostrých, tedy takových, které mohou nést a nesou více významů, navíc často hodnotově protikladných a kulturně a historicky ukotvených. Můžeme si je rozčlenit do devíti tematických oblastí.

1. Prvotní příčiny, elementy, živly (např. protikladné významy vody nebo ohně, jak je známe z Bible)
2. Nebeská tělesa, přírodní jevy a útvary (Slunce a Měsíc v mytologické tradici, sémantika znamení zvěrokruhu)
3. Geometrické tvary (kruh a kříž hrály významnou roli v mnoha historických společnostech, trojúhelník jako symbol trojjedinosti křesťanského Boha)
4. Barvy (rozdílné významy bílé v západní a východní kulturní tradici, symbolika barev oděvu Panny Marie)
5. Číslo („šťastná“ a „nešťastná“ čísla, numerologie)
6. Předměty (symbolické významy kladiva a srpů, zrcadla, klíče, meče, kotvy aj.)
7. Rostliny („květomluva“ – symbolický význam jednotlivých druhů květin, strom života, tzv. národní stromy – slovanská lípa atd.)
8. Zvířata (také zvířata mytologická) – symbolické významy připisované hadu, lvu, psu, ale také např. drakům
9. Lidé (také mytologické bytosti) – symbolické významy připisované muži, ženě, dítěti, staré ženě, ale také obrům, trpaslíkům, rusalkám apod.

Literatura:

Chvatík, K.: Strukturální estetika, Brno 2001

Peprník, M.: Směry literární interpretace XX. st. Olomouc 2004

Černý, J., Holeš, J.: Semiotika. Praha 2004
Eco, U.: Teorie sémiotiky. Brno 2004
Manguel, A.: Dějiny čtení. Brno 2007
Elkins, J.: Proč lidé pláčou před obrazy. Praha 2007
Manguel, A.: Čtení obrazů. Brno 2008

5 Umělecké druhy, instituce a prezentace umění

Při kategorizaci uměleckých oborů, druhů a činností bude účelné pro naše potřeby vypomoci si systematickou, která vznikla z potřeby narovnání situace při financování vysokých uměleckých škol. Výsledkem je Registr uměleckých výstupů, zařazený do vysokoškolského zákona jako nástroj pro evidenci, následné hodnocení výsledků uměleckých činností a v důsledku pak k přidělení finančních prostředků. Umění je samozřejmě příliš složitá, nespoutatelná a nezměřitelná semiosféra, tvůrcům Registru se ovšem podařilo vytyčit alespoň elementární hranice jednotlivých uměleckých druhů a činností. Budeme pracovat s terminologií, kterou Registr uměleckých výstupů (dále už jen RUV) vytvořil, etabloval a úspěšně aplikoval (nutno podotknout, že jde stále, a vždy půjde, o živý organismus, protože předmět zkoumání, svět uměleckých děl, sám vykazuje tuto charakteristiku.

Bylo tak vytvořeno a pojmenováno, nikoliv najednou, ale postupným vývojem v diskuzích a konfrontacích, **sedm segmentů**, které jsou schopny obsáhnout celou škálu uměleckých druhů, jak se s nimi můžeme potkat na vysokých školách, akademiích i univerzitách, ale také ve volném prostoru umělecké tvorby, která vzniká mimo vysokoškolská učiliště. Představíme si abecedně jednotlivé segmenty a odkážeme především na příklady konkrétních institucí, které je reprezentují a prezentují.

1. Architektura
2. Audiovize
3. Design
4. Hudba
5. Literatura
6. Scénická umění
7. Výtvarné umění

ARCHITEKTURA

Architektura je spolu s designem na hranici tzv. volné a užité tvorby, volného a užitého umění. Řečeno terminologií strukturální estetiky: estetická funkce je přítomna, ale není dominantní, převažují nad ní funkce praktické. Běžný člověk se nejčastěji setkává s realizovaným architektonickým projektem, laicky řečeno postavenou budovou. Architektura jako obor však pracuje i v jiných "žánrech" (studie, projekt, model). Studovat ji lze na technicky zaměřených školách ČVUT v Praze a VUT v Brně, a také na Technické univerzitě v Liberci nebo na Západočeské univerzitě v Plzni. Vážnější zájemci o obor se mohou orientovat v architektonických soutěžích a navržených projektech ve fázích studie nebo také už modelu. Časopisy, které o soutěžích, ale také o konkrétních návrzích, osobnostech, historických aspektech apod. referují, jsou dostupné samozřejmě v tištěné podobě, a ještě samozřejměji v podobě elektronické. Jmenujme alespoň Architektplus, Intro, Zlatý řez. Architektonické dílo snad více než v kterémkoliv jiném oboru (především kvůli množství vynakládaných prostředků) vstupuje do nejrůznějších soutěží. Sledována jsou také architektonická oceňování. Znamé jsou např. v České republice Grand prix architektů nebo Česká cena za architekturu, ze zahraničních jsou prestižní mj. Pritzkerova cena (říká se jí Nobelova cena za architekturu), Mies van der Rohe Award nebo Gold Medal RIBA.

AUDIOVIZE

Patří k nejmladším uměleckým oborům, resp. jsou oborem, který permanentně, už více než sto let prochází „omlázovacími“ kúrami. Množství technologických proměn a novinek, které pohyblivé obrazy doprovázejí, je obrovské a podle oborníků zdaleka nekončí. Proměnily se jak nosiče, od celuloidového pásu k digitálním datům, tak, a asi především, způsobu představování pohyblivých obrazů. Po dlouhém období demokratického, tedy společného sdílení na jednom místě (kina) se přidalo intersubjektivní sledování před obrazovkami televizorů, kdy ještě participovala alespoň malá komunita (rodina). Aktuálně se sdílecí kvalita masivně vytrácí ve prospěch individuální recepce na nejrůznějších mobilních platformách. S nimi se vytratila i vázanost na konkrétní čas. Množství digitálních videoték (Youtube, Netflix, HBO GO atd.) stejně jako možnost stahování filmů (často ovšem nelegální), stojí u základu individuálního sledování v libovolném čase a na libovolném místě. Studovat v nejrůznějších oborech a profesích lze audiovizuální tvorbu na FAMU v Praze, na Fakultě multimediálních komunikací ve Zlíně a na Filozoficko přírodovědné fakultě Slezské univerzity v Opavě. Na Slovensku pak na Filmové a televizní fakultě Vysoké školy múzických umění v Bratislavě. Reflexe audiovizuální tvorby probíhá na stránkách, tištěných i elektronických médiích jako jsou Illuminace, Cinepur, dlouhou tradici má Film a doba.

K prezentacím slouží především nejrůznější filmové festivaly kategorizované podle významu a vlivu. V České republice je pouze jeden z kategorie A Mezinárodní filmový festival Karlovy Vary, známé v Evropě jsou festivaly v Benátkách, v Cannes, v Berlíně apod. Existuje ovšem dlouhá řada festivalů menších, např. žánrových jako Novoměstský hrnec smíchu, Mezinárodní festival outdoorových filmů, Zlín Film festival filmů pro děti a mládež a mnoho dalších. Jejich součástí je také závěrečné oceňování. Svou roli hrají také hojně medializované slavnostní premiéry a s nimi spojený merchandising (doprovodné akce, suvenýry, autogramiády apod.) A samozřejmě vyhlašování výročních cen. Na mezinárodní úrovni jsou neprestížnější stále Oscary, oficiálně Ceny Akademie udělované americkou Akademií filmového umění a věd od r. 1929. V českém prostředí to jsou Čeští lvi, na Slovenku pak od r. 2004 Slnko v sieti (podle názvu slavného filmu nové vlny československého filmu režiséra Štefana Uhra).

DESIGN

je dalším oborem, po architektuře, kde se nutně kloubí estetická funkce s funkcemi praktickými. Ke studiu se lze hlásit především na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze a dále na Fakultě multimediálních komunikací UTB ve Zlíně, také na Technické univerzitě v Liberci a na Západočeské univerzitě v Plzni. Na Slovensku pak na Vysoké škole výtvarných umění v Bratislavě.

Můžeme registrovat aktuální boom designu, obrovský zájem o něj, jak studijní, tak také obchodní, především tedy o drobný design produktový – šperkařství, fashion design, design obuvi, design skla. Vzhledem k nárůstu mobilních komunikačních platform roste také zájem o grafický design, design webových stránek a digitální design obecně.

K prezentaci slouží velké množství printových i elektronických médií zaměřených na design, domácích i zahraničních, kontakty jsou dostupné na portálu czechdesign.cz nebo na designportal.cz. Vzhledem k oborové rozrůzněnosti designérských profesí existuje doma i v zahraničí velké množství nejrůznějších ocenění, zaměřených většinou na konkrétní typ designerských aktivit.

HUDBA

Hudba je podle nedávných nálezů archeologů druhým nejstarším doloženým uměním na planetě. Řadí ji sem 30 tis. let starý nález kostěné flétny. Dnešní muzikologie rozlišuje mj. mezi hudbou umělecko-artifickými a nonartifickými, velmi zjednodušeně řečeno jde o rozdíl mezi hudbou tzv. vážnou, klasickou, a hudbou populární, kam se počítá i jazz. Česká republika má v Evropě jedinečnou a exkluzivní širokou základnu základních uměleckých škol, které slouží k počátečnímu hudebnímu vzdělávání, jak teoretickému, tak praktickému. Na vysokoškolské úrovni lze hudbu, tedy hru na jednotlivé nástroje, zpěv, skladbu a dirigování studovat na některé ze dvou tradičních akademií (Hudební akademie

múzických umění Akademie múzických umění v Praze a Hudební fakulta Janáčkovy akademie múzických umění v Brně) a na Fakultě umění Ostravské univerzity. K prezentování hudby slouží především živé koncerty, samostatné i festivalové, soutěžní přehlídky pro jednotlivé nástroje a tzv. mistrovské kurzy. Hudbu lze také sledovat na hudebních nosičích (CD a dnes znovu do obliby přicházející vinylové desky), a samozřejmě také na mobilních platformách prostřednictvím některého z hudebních zprostředkovatelů – YouTube, Spotify, GooglePlay atd. Mezi největší světové, evropské a domácí festivaly patří např. wagnerovský festival v Bayreuthu, Pražské jaro, Janáčkův máj, z hudby nonartificiální Woodstock, Glastonbury, Colours of Ostrava a mnoho dalších. Studie a recenze lze najít v časopisech Opus musicum, Cantus, Harmonie, HisVoice a mnoha dalších především pro hudbu nonartificiální.

LITERATURA

Literatura velmi dlouho patřila k nejdůležitějšímu uměleckému druhu, protože u ní bylo od začátku zřejmé, že estetická funkce je zde dominantní. Zatímco ostatní druhy sloužily i jiným účelům, především rituálním a sakrálním (tanec, zpěv, malba), literatura vyprávěla příběhy. Zprostředkovávala nejstarší mýty o původu světa a pokoušela se pojmenovat smysl lidského přebývání ve světě především tím, že člověka stavěla do konfrontace s božskými principy a přírodními jevy (severské mýty, Homér). Důležitost narativního prvku spočívá v jeho zásadním významu pro konstituování lidské psychiky, při sebereflexi vlastního místa ve světě přítomností konce příběhu, který je nositelem smyslu.

Zkoumáním literatury, jejích podob, proměn a projevů se zabývá literární věda, ve které rozlišujeme zájem o vývojové aspekty (literární historie), o tvar a skladbu literárního díla (literární teorie) a o její hodnocení v aktuálním čase a prostoru (literární kritika).

Prezentace literatury probíhá v mnoha žánrových podobách, od autorských čtení a besed, dnes tolik oblíbených audioknih, jejichž předchůdci jsou rozhlasové pořady čtení na pokračování apod, přes autogramiády, setkání s autory na literárních festivalech a veletrzích až po adaptace literárních děl některým jiným narativním uměleckým druhem (divadlem či filmem). O propagaci se intenzivně starají jak samotná nakladatelství, tak dnes stále více portály velkých knihkupeckých domů (Martinus, Kosmas, Akademia ad.) K reflexi a hodnocení slouží literární časopisy, které i přes nepřízeň trhu k printovým médiím stále hrají důležitou roli (Tvar, Host, A2, Plav). Nejvýznamnějším internetovým portálem, který se věnuje domácí i zahraniční literatuře je iliteratura.cz.

SCÉNICKÁ UMĚNÍ

Mezi scénická umění řadíme aktivity realizované v rámci scénických projektů (činoherní, operní a muzikálové inscenace, performační interakce, taneční inscenace, rozhlasové dramatické scénické projekty, loutková divadla aj.). Široká škála divadelních, šířeji scénických aktivit má v ČR velkou tradici. Divadlo stálo v národním obrození u základů naší novodobé kultury. K výchově slouží především dvě akademie, Divadelní akademie múzických umění patřící pod pražskou AMU, a Divadelní fakulta Janáčkovy akademie múzických umění v Brně. Na Slovensku lze pak studovat Divadelní a taneční fakultu Vysoké školy múzických umění. Studie a recenze o divadle publikují a o tradičních i nově vznikajících přehlídkách scénických umění informují časopisy Divadelní noviny, Divadelní revue, Svět a divadlo, Theatralia. K oblíbeným prezentačním formám pro široké publikum patří především mediálně sledované premiéry divadelních představení. Dalšími odbornými periodiky jsou.

VÝTVARNÉ UMĚNÍ

zahrnuje širokou škálu aktivit, dvojrozměrných, trojrozměrných, ale také na digitálních platformách, audiovizuálních, v technikách malby, kresby, grafiky, koláže, asambláže, sochařských či instalačních. O výtvarném životě u nás informují časopisy jako Umění/Art, Ateliér, Art and Antic, ale opět především internetové stránky významných galerijních a muzejních institucí státních (Národní galerie) i soukromých (DOX). Široký informační záběr mají webové stránky Artalk.cz. Samozřejmě velmi významný je výtvarný život mimo hlavní pražské centrum (krajské galerie a muzea, malé soukromé galerie). Pozornost na sebe strhávají především data vernisáží, ke kterým se soustřeďuje i mediální zájem. Pro zájemce jsou pak k dispozici katalogy z výstav, případně monografie výtvarných umělců, skupin i celých dějinných období. Studovat výtvarné obory lze opět především na tradičních akademiích (Akademie výtvarných umění, Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, Fakulta výtvarných umění VUT v Brně), ale také v regionech na univerzitách (Ostrava, Opava, Liberec, Plzeň, Ústí nad Labem).

V mezinárodním měřítku stanovují kritéria hodnoty významné výtvarné salony jako jsou Bienále v Benátkách nebo v pětiletém cyklu se opakující Documenta v německém Kasselu a mnoho dalších.

Velmi podrobný přehled časopisů, portálů, cen, přehlídek, festivalů atd. najdete v aplikaci Registru uměleckých výstupů na adrese www.ruv.cz, která je řízena a spravována Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Pro její užívání je nutné se zaregistrovat podle pokynů na webových stránkách MŠMT.

Registr uměleckých výkonů, Praha 2010
RUV 2, Praha 2012
RUV 3, Praha 2012
O umění s rozumem – RUV 4, Brno 2015
O umění s rozumem II – RUV 5, Brno 2016
Kdo umí, učí. RUV 2010-2015, Brno 2016
O umění s rozumem – RUV 7, Praha 2017

6 Financování uměleckých činností

Financování uměleckých činností je velmi různorodé a náročné a podílí se na něm jak stát, kraje a města, tak také soukromý sektor, v mezinárodním měřítku je možné se obracet na dotace Evropské unie. Poměrně novou kapitolou v dotační politice je crowdfunding, tedy spolupodílení se veřejnosti na vzniku uměleckého díla prostřednictvím některého z crowdfundingových portálů (např. hithit.com)
Nejobsáhlejší databázi dotačních možností spravuje portál <http://www.culturenet.cz/>

Literatura:

Management umění (ed. Smolíková, M.) Praha 2008
Johnová, R.: Marketing kulturního dědictví a umění, Praha 2008
Hagoort, G.: Umělecký management v podnikatelském stylu, Praha 2010
Gero, Š.: Komunikácia, umenie, marketing. Nitra 2012
Gadušová, A.: Prezentácia a marketing výtvarného umenia. Nitra 2012